

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS JA ARENGUPERSPEKTIIV EESTIS

Vahur Valvere

SA PERH Onkoloogia- ja hematoloogiakliinik

Eesti Vähiliit

ALATEEMAD

- Maailma ja Eesti vähistatistika
- Vähivastase võitluse hetkeseis Eestis
- Maailma vähideklaratsioon
- Vähivastase võitluse arenguperspektiiv Eestis-kuidas edasi?

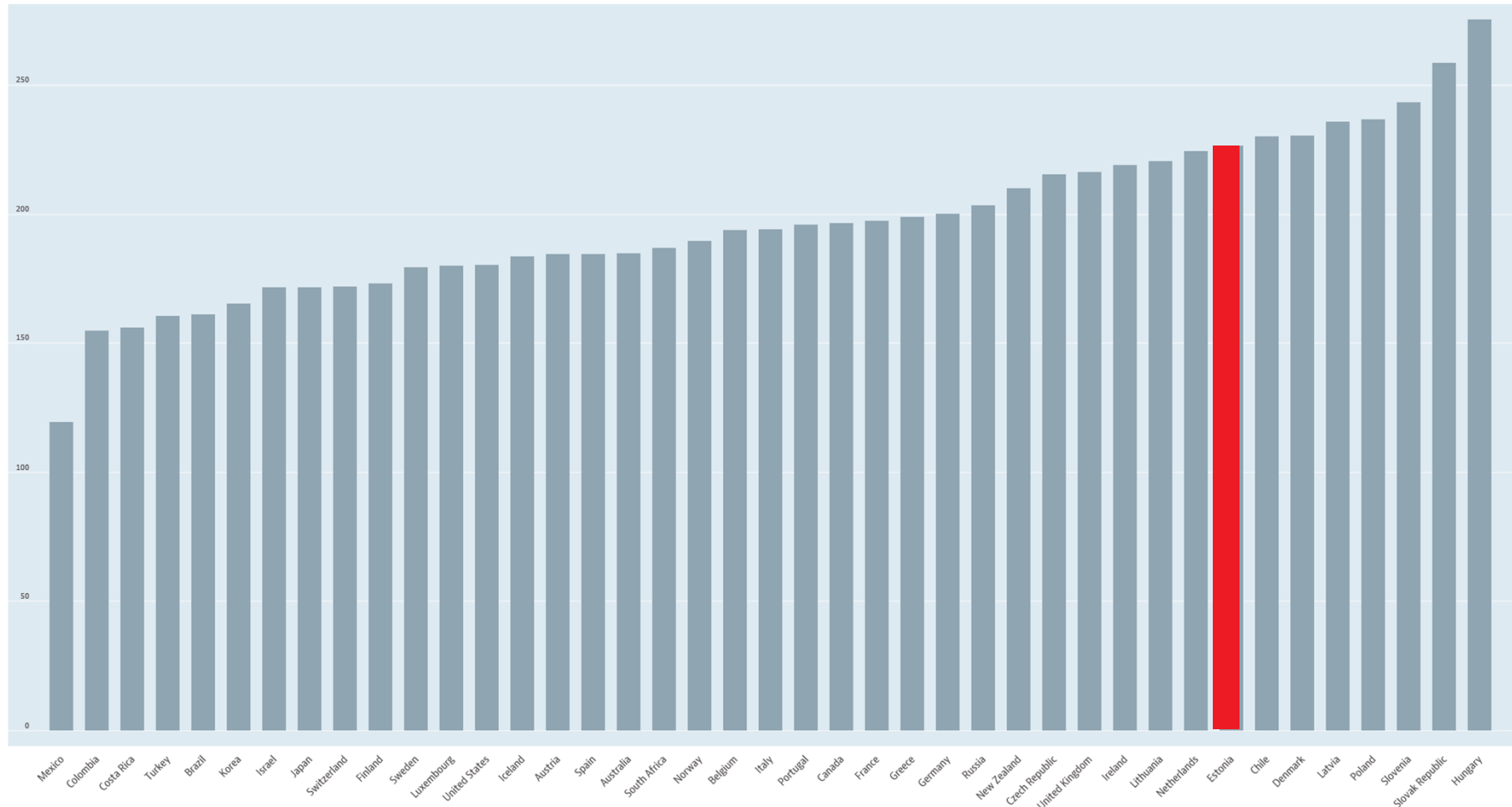
MAAILMA JA EESTI VÄHISTATISTIKA

MAAILMA JA EESTI VÄHISTATISTIKA

- **Vähihaigestumus on tõusutrendiga ja WHO andmetel haigestus 2018. aastal maailmas vähki 18,1 milj inimest ja suri vähi tõttu 9,6 milj inimest. Vähk on maailmas surmapõhjuste hulgas 2. kohal ja igast 6 surmajuhtumist on 1 põhjustatud vähist. Aastal 2010 oli WHO andmetel vähi majanduslik koormus maailmas kokku 1,16 triljonit USD**
- Eestis registreeritakse aastas ca 9000 esmast vähijuhtu(EVR andmetel 8788 juhtu aastal 2016) ja vähki sureb aastas ca 4000 inimest(TAI surma põhjuste registri andmetel 3900 aastal 2018)
- Vanusestandarditud koguvähihaigestumus on tõusutendentsiga, koguvähisuremus aga mõõduka langustrendiga
- EVR 2012-2016 analüüsi andmetel on vähihaigete 5 aasta suhteline elulemus Eestis olulise tõusutendentsiga(56% ilma nahavähita ja 63% koos nahavähiga)
- Vähilevimus kasvab, Eesti Vähiregistris registreeritud 31.12.2015 seisuga ca 57 000 vähipatsienti

OECD Health Statistics

(Cancer deaths per 100 000)

Source: OECD Health Statistics 2017

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

- Primaarne vähiennetus(riskifaktorid)
- Sekundaarne vähiennetus(vähi söeluuringud ja varajase avastamise programmid)
- Vähi diagnostika ja onkospetsiifiline aktiivravi
- Vähihaigete palliatiivravi ehk toetus- ja taasturavi
- Vähihaigete elulõpuravi(hospiitsid, hooldekodud)
- -----
- Olemasolevad arengukavad ja seadusaktid(riiklik vähistrateegia, RTA jt)

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

- **Primaarne vähiennetus(riskifaktorid)**
- Sekundaarne vähiennetus(vähi sõeluuringud ja varajase avastamise programmid)
- Vähi diagnostika ja onkospetsiifiline aktiivravi
- Vähihaigete palliatiivravi ehk toetus- ja taasturavi
- Vähihaigete elulõpuravi(hospiitsid, hooldekodud)
- -----
- Olemasolevad arengukavad ja seadusaktid(riiklik vähistrateegia, RTA jt)

VÄHI RISKIFAKTORID/TEKKEPÕHJUSED (UICC)

- **Suitsetamine(21%)**
- **Alkohol**
- **Valed toitumisharjumused**
- **Madal füüsiline aktiivsus**
- **(Ca 30-40%)**
- -----
- **Geneetiline eelsoodumus(ca 5-10%)**
- Kroonilised inf-d(H.pylori, EBV, HBV, HPV, HIV)
- Reproduktiivsed faktorid ja endogeensed hormoonid
- Eksogeensed hormoonid
- Ioniseeriv kiirgus
- Päevitamine ja UV kiirgus
- Elektromagnetkiirgus
- Töökeskkond
- Väliskeskkond
- Meditsiinilised ja jatogeensed põhjused

PRIMAARSE PREVENTSIOONI MEETMED

PRIMAARSE PREVENTSIOONI MEETMED

- Tervisliku elukeskkonna loomine
- Võitlus kahjulike harjumustega (tubakas, alkohol jt)
- HPV ja teiste vähi tekkega seotud viirusinfektsioonide vastane vaktsineerimine

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

- Primaarne vähiennetus(riskifaktorid)
- **Sekundaarne vähiennetus(vähi söeluuringud ja varajase avastamise programmid)**
- Vähi diagnostika ja onkospetsiifiline aktiivravi
- Vähihaigete palliatiivravi ehk toetus- ja taasturavi
- Vähihaigete elulõpuravi(hospiitsid, hooldekodud)
- -----
- Olemasolevad arengukavad ja seadusaktid(riiklik vähistrateegia, RTA jt)

SÕELUURINGUTE TINGIMUSED

- Kasvajapaige on oluline terviseprobleem
- Peab eksisteerima antud kasvajaikme efektiivne ravi
- Peab eksisteerima täpne, ohutu ja odav sõeltest
- Lisauuringud ja ravi peavad vajadusel olema koheselt kättesaadavad
- Sõeluringuprogramm peab olema kuluefektiivne

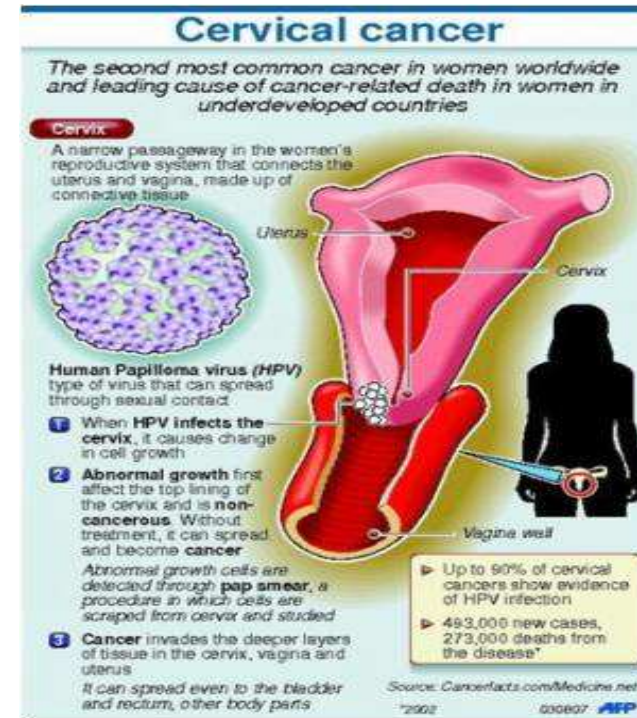
VÄHI SÕELUURINGUD

- Emakakaelavähk
- Rinnavähk
- Jämesoolevähk
- Eesnäärmevähk?
- Kopsuvähk?

EMAKAKAELAVÄHI SÕELUURING EESTIS

- Eestis Pap-testil põhinev sõeluuring naistele vanuses 30-55 iga 5 aasta järel (alustati 2003, kogu Eesti alates 2004)
- -----
- HPV-skriining?
- Kombineeritud?

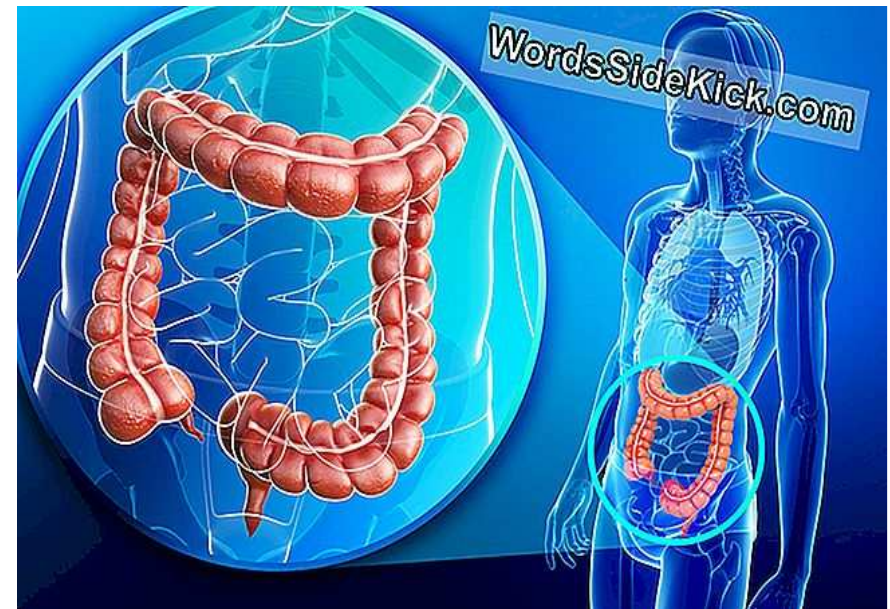
RINNAVÄHI SÕELUURING EESTIS

- Eestis mammograafiline sõeluuring naistele vanuses 50-69 iga 2 aasta järel (pilotprojekt 2000-2001, alates 2002 kogu Eesti)

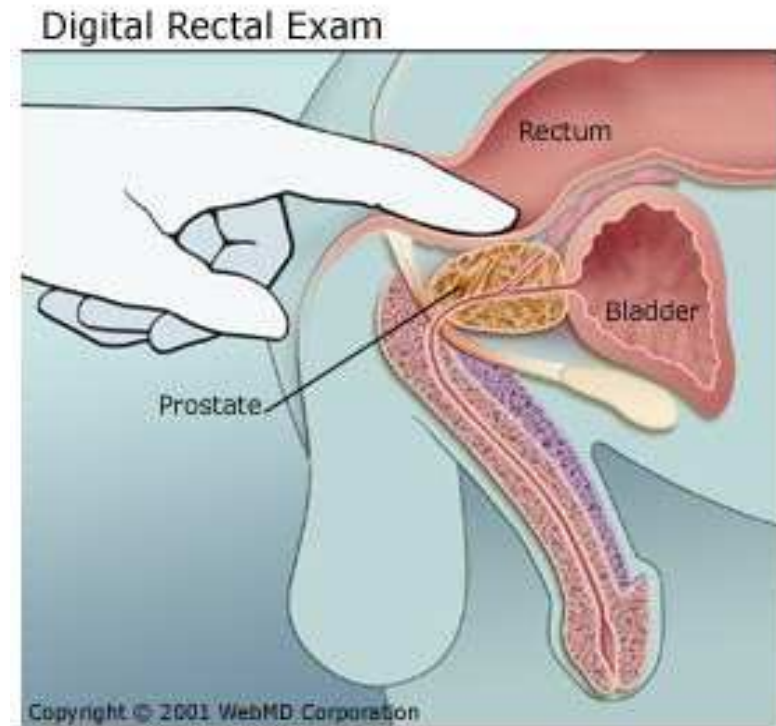
JÄMESOOLEVÄHI SÕELUURING EESTIS

- Eestis alustati jämesoolevähi sõeluuringuga VII-2016(immunoloogiline peiteveretest + koloskoopia). Kutsutakse vanuses 60-69 iga 2 aasta järel.
- -----
- Peitevere-testil põhinev (immunoloogiline või biokeemiline)
- Koloskoopia(sigmoidoskoopia?)
- Kompuuterkolograafia?
- Vere uued biomarkerid?

EESNÄÄRMEVÄHI SÕELUURING

- Eestis PSA-testil põhinev pilootprojekt Tallinnas Nõmme linnaosas meestel vanuses 50-70 aastatel 2008-2009
- (dr M.Punab)
- -----
- Uuriti ajavahemikus IV-2008 kuni VIII-2009 878 meest. Vähk leiti 41 mehel (4,7%)
- „Meeste kusemishäirete käsitusjuhend perearstidele“ (2011)

KOPSUVÄHI SÕELUURING

Berg, CD et al
N Engl J Med. 2011; 395-409

- Kopsuvähi CT-skriining suitsetajatel vähendab kopsuvähki suremuse riski 20% võrreldes kopsu röntgenuuringuga (randomiseeritud uuring >50 000 patsiendiga)
- -----
- Jaapani uuringus, milles ka mitte-suitsetajad, suremuse langus 51%.
- Japanese Journal of Clinical Oncology,
- Dec 12, 2018

VÄHI VARAJASE AVASTAMISE PROGRAMMID

EESTI VÄHILIIDU MOBIILSED DIAGNOOSIKABINETID JA KOOSTÖÖ TARTU ÜLIKOOLI KLIINIKUMIGA

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

- Primaarne vähiennetus(riskifaktorid)
- Sekundaarne vähiennetus(vähi sõeluuringud ja varajase avastamise programmid)
- **Vähi diagnostika ja onkopsüüfiline aktiivravi (detailsemalt konverentsi III sessioonis)**
- Vähihaigete palliatiivravi ehk toetus- ja taasturavi
- Vähihaigete elulõpuravi(hospiitsid, hooldekodud)
- -----
- Olemasolevad arengukavad ja seadusaktid(riiklik vähistrateegia, RTA jt)

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

- Primaarne vähiennetus(riskifaktorid)
- Sekundaarne vähiennetus(vähi söeluuringud ja varajase avastamise programmid)
- Vähi diagnostika ja onkospetsiifiline aktiivravi
- **Vähihaigete palliatiivravi ehk toetus- ja taasturavi(sümptomite kontroll ja psühho-sotsiaalne toetus kogu vähipatsiendi raviteekonna vältel)**
- Vähihaigete elulõpuravi(hospiitsid, hooldekodud)
- -----
- Olemasolevad arengukavad ja seadusaktid(riiklik vähistrateegia, RTA jt)

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

- Primaarne vähiennetus(riskifaktorid)
- Sekundaarne vähiennetus(vähi söeluuringud ja varajase avastamise programmid)
- Vähi diagnostika ja onkopsiifiline aktiivravi
- Vähihaigete palliatiivravi ehk toetus- ja taasturavi
- **Vähihaigete elulõpuravi(hospiitsid, hooldekodud, kodune toetusravi/koduõendus). Arenguruumi on veel väga palju**
- -----
- Olemasolevad arengukavad ja seadusaktid(riiklik vähistrateegia, RTA jt)

VÄHIVASTASE VÕITLUSE HETKESEIS EESTIS

- Primaarne vähiennetus(riskifaktorid)
- Sekundaarne vähiennetus(vähi sõeluuringud ja varajase avastamise programmid)
- Vähi diagnostika ja onkospetsiifiline aktiivravi
- Vähihaigete palliatiivravi ehk toetus- ja taasturavi
- Vähihaigete elulõpuravi(hospiitsid, hooldekodud)
- -----
- **Olemasolevad arengukavad ja seadusaktid(riiklik vähistrateegia, RTA jt)**

**RIIKLIKUD
VÄHISTRATEEGIAD/VÄHIVASTASE
VÕITLUSE PROGRAMMID**

RIIKLIKUD VÄHISTRATEEGIAD/ VÄHIVASTASE VÕITLUSE PROGRAMMID EUROOPAS

(J Cancer Policy, 2018 Dec)

- **Riiklikud vähistrateegiad/programmid Euroopa Liidu liikmesriikidest hetkel puuduvad:**
 - - Bulgaaria
 - - Horvaatia
 - - Slovakkia
 - - Läti(lõppes 2015)
 - - Eesti(lõppes 2015)
- **11th Central European Oncology Congress and A Best of ASCO Meeting, June 17-20, 2015, Opatija , Croatia**
- A panel discussion: „Cancer Policies in Central and Eastern Europe“
 - **Korralikud programmid Lääne-Euroopa riikides, Põhjamaades, Poolas ja Tšehhis**

**EESTI RIIKLIK VÄHISTRATEEGIA
AASTATEKS 2007-2015**

EESTI RIIKLIK VÄHISTRATEEGIA

AASTATEKS 2007-2015

1. Olukorra kirjeldus
2. Strateegia eesmärgid ja indikaatorid
3. Vähktõve ennetamine
4. Vähktõve varane avastamine
5. Kasvajate diagnostika ja ravi
6. Taastus-, palliatiivse ja hooldusravi teenused
7. Strateegia rakendamine ja hindamine
8. Lisad

**RAHVASTIKU TERVISE ARENGUKAVA
AASATEKS 2009-2020**

RAHVASTIKU TERVISE ARENGUKAVA RAKENDUSPLAAN 2013-2016

- **Eesmärk/meede/tegevus**
- 5.3.4 uute skriiningumeetodite väljatöötamine ja piloteerimine (**kolorektaalvähi sõeluuring**)
- 5.3.8 vähi varasele avastamisele suunatud skriiningute korraldamine ja rahastamine, skriininguregistrite arendamine ja pidamine (**rinna- ja emakakaelavähi sõeluuringud**)

VÄHKTÕVE SOTSIAALMAJANDUSLIK ANALÜÜS

(Mõttekoda PRAXIS aastal 2016 Eesti Vähiliidu tellimusel)

PRAXISE RAPORTI JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

- **Vähiennetusel ja ravil peavad riiklikul tasandil olema kokku lepitud strateegilised eesmärgid ja tegevussuunad, mida saab ka indikaatorite abil mõõta, mille põhjal kokkuvõtteid teha ja vastavalt tulemustele tegevusi korrigeerida**
- Vähtõve varajane avastamine aitab vähendada suremust, parandada inimeste elukvaliteeti ning vähendada haiguskoormust ühiskonnas
- Tervise- ja hoolekandesüsteemi integreeritud patsiendikeskse teenuse arendamine
- Vähiraviteenuse kättesaadavuse parandamine
- Parandada vähidiagnoosiga patsientide töövõime taastumist ja tööturule naasmist

PRAXISE SOOVITUSED RIIKLIKUL TASANDIL KOORDINEERITUD PROGRAMMI SISULE

- Peaks sisaldama strateegilist plaani kõigi patsientide ravi ja epidemioloogiliste andmete mitmekülgseks kasutamiseks (E-tervis, Haigekassa andmebaas, vähiregister, surmaregister, sõeluuringute register)
- Tegevusi(sh indikaatorid) vähipatsiendi teekonna kõigi etappide jaoks ennetusest palliatiivse ravini
- Tulemuslikkuse tavapärane mõõtmist
- Erinevate osapoolte partnerlust ja vastutust

**RAHVASTIKU TERVISE ARENGUKAVA
AASTATEKS 2009-2020 VAHEHINDAMINE**
(Mõttekoda PRAXIS aastal 2017 SoM tellimusel)

PRAXISE SOOVITUSED RTA UUENDAMISEKS(kokku11)

- 3. Soovitame RTA ellu viia valdkondlike programmide kaudu
- 3.4 **Vähiprogramm**(hõlmab varast avastamist, ravi- ja tugiteenuseid, riskitegurite ennetamine toimub tervisliku eluviisi programmide raames)
- 9. Igale programmile programmijuht
- 10. Igale programmile programmi juhtkomitee

**RAHVASTIKU TERVISE ARENGUKAVA
AASATEKS 2020-2030**

RAHVASTIKU TERVISE ARENGUKAVA AASTATEKS 2020-2030

- Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030 **üldeesmärk** on:
Eesti elanikud on võimalikult terved kogu elukaare jooksul ning nende tervis ja heaolu on hoitud ja toetatud elukeskkonna ja tervisesüsteemi kujundamise kaudu avaliku, kolmanda ja erasektori koostöös
Selle saavutamise eelduseks on see, et aastaks 2030 vähendada suuremust vigastustesse, vereringeelundite haigustesse, maksa alkoholtõvesse, diabeeti ja **pahaloomulistesse kasvajatesse**
- **Alla 65-aastaste elanike hulgas vähendada vähki haigestumist 40%**

MAAILMA VÄHIDEKLARATSIOON

PARIISI HARTA JA MAAILMA VÄHIDEKLARATSIOON

- Prantsusmaa president Jacques Chirac ja UNESCO peadirektor Koichiro Matsuura allkirjastasid 4.veebruari aastal 2000 **Pariisi Harta**. Sellest sai alguse Ülemaailmne vähi vastu võitlemise päev (**World Cancer Day**)
- UICC on Pariisi Harta põhimõtetest lähtuvalt töötanud välja **Maailma Vähideklaratsiooni**, mis võeti vastu ja avaldati 2013

MAAILMA VÄHIDEKLARATSIOONI PÕHIEESMÄRGID

- Maailma vähideklaratsiooni põhieesmärkideks on enneaegsete vähist põhjustatud surmade vähendamine, vähipatsientide eluea pikendamine ja elukvaliteedi parandamine

MAAILMA VÄHIDEKLARATSIOONI EESMÄRGID/TEGEVUSED(1-5)

1. Tugevdatakse tervishoiusüsteeme, et tagada kogu eluperioodi katvad tõhusad, kõikehõlmavad ja patsiendikesksed vähikontrolli programmid
2. Kõigis riikides luuakse rahvastikupõhised vähiregistrid ja teised seiresüsteemid, et mõõta vähktõve ülemaailmset koormust ja riiklike vähitõrjeprogrammide efektiivsust
3. Vähendatakse oluliselt ülemaailmset tubakatarbimist, ülekaalulisust ja rasvumist, ebatervislikku toitumist, alkoholitarbimist ja füüsilist passiivsust ning samuti kokkupuudet teiste teadaolevate vähi riskiteguritega
4. Vähi põhjustavate infektsioonide HPV ja HBV ennetamiseks lisatakse vastavad tegevused riiklikesse vaktsineerimisprogrammidesse
5. Vähendatakse vähktõvega seotud häbimärgistamist ning juuritakse välja haiguse kohta levivad kahjulikud müüdid ja väärarusaamad.

MAAILMA VÄHIDEKLARATSIOONI EESMÄRGID/TEGEVUSED(6-9)

6. Rakendatakse universaalseid rahvastikupõhiseid sõeluuringute ja varajase avastamise programme ning parandatakse elanikkonna ja spetsialistide teadlikkust olulistest vähi sümptomitest
7. Parandatakse vähi diagnostika, aktiiv-, toetus- ja taastusravi ning erinevate hooldusteenuste kvaliteeti ja kättesaadavust
8. Valuravi ja teiste vähist põhjustatud vaevuste leevendamise meetmed muudetakse kõigile abivajajatele kättesaadavaks
9. Kõigis vähktõve kontrolli valdkondades parandatakse tervishoiutöötajatele kõigi uuenduslike haridus- ja koolitusvõimaluste kättesaadavust.

**VÄHIVASTASE VÕITLUSE
ARENGUPERSPEKTIIV EESTIS-
KUIDAS EDASI?**

VÕIMALIKUD ARENGUVARIANDID

- **Iseseisev „Eesti Riiklik Vähistrateegia/ Vähiprogramm aastateks 2020-2030?“**
- „Rahvastiku tervise arengukava aastateks 2020-2030“ täiendamine?
 - - Tuua vähi teema eraldi tervikliku programmina/peatükina välja?
 - - Vähispetsiifiliste eesmärkide/ meetmete/tegevuste detailne lisamine?

BALTI KETT

(23. august 1989)

TÄNUD TÄHELEPANU EEST!